

III. ÁTMENET, TEHERREL

„egyszerű kijelentő mondat”

MIT ÜZEN A TUDÁS ANYJA?

1990. február 16.

Tudjuk, hogy az ismétlés a tudás anyja. Úgy tűnik, nem fedkezhetünk meg – hiszen tudunk róla – anyánkról; nem vagyunk hűtlen fiai.

De a lelketlen ismétlés: lelketlen tudás. Hányszor és milyen hangsúllyal ismételtük itt Kelet-Európában – egyénenként – mi magyarok: magyar vagyok. Teszem azt, Szombat helyen mellét verhettem az atyafi, de Bukarestben ez az egyszerű kijelentő mondat bizony feszültségektől villódzott, s ha ki merte ejteni valaki, behúzta a nyakát, várván, hogy reárogyik az igazságtalan (amúgy persze: tiszta, kék) ég. Ez a mondat Moldovában, a csángóvidéken teljes alakváltozáson ment át. Jelentése nem változott, épp csak kimondani ekként merték: katolikus vagyok.

Szóval, kedves sorstársaim e mondatban, *mondatunk terhe*: magyar vagyok – nem egyformán oszlott el a huszadik század Kelet-Európájában.

A lelki közteherviselés kérdését, épp azért, mert ez a lélek (lelkünk) sérült – nem szándékozom feszegetni. Az azonban helyes és szerencsés lenne, ha mi, akik egymás szemébe nézve azt mondjuk, magyarok vagyunk: értenénk és megértenénk egymást. Ha bólintana anyánk, az ismétlés: igen, érzitek a mondat közösségszerte érvényes jelentését.

A világ tele meghatározással, definícióval, de aligha mondhatjuk, hogy ezeknek a hálója képes átfogni az életet. Fogalmi brillírozás helyett maradjunk hát az életézésnél. (Azon egyszerű okból is, hogy életézése mindenkinek van,

fogalmi apparátusa pedig csak keveseknek, arról nem is szólva, hogy a fogalmak apparátusa: talmi...)

Hadd ne folytassam a példalózást magunkkal. A világ most úgylis a német kérdésre figyel. De gondoljunk azoknak az embereknek az „életérzésére”, akik azt ismétlik: német vagyok. Változtatnak ezen az életérzésen határok, politikai fogalmak, geopolitikai érdekek?

Aki azt mondja: német vagyok, az német akar maradni, vállalja a közösség lelki élményét, a múltat, dicsőséget és bűnt... Egyszerűen változó körülmények között vállalja megszüntethetetlennek érzett önazonosságát. Talán még az is túl hangzatos: vállalja. Egyszerűen, megéli!

A fogalmak olykor zavaróak, mert nem képesek kifejezni az élet és az életérzés valóságát. Felvethetném „megtárgyalandó kérdésként”: *német nemzet – német nemzeti média*. Elkezdődhetne a fogalmak vitája a *németség* realitása fölött. De az élet máris vitathatatlan tényként számol a németséggel, mely *németség* e nemzet fogalomkörét saját képmására gyúrva új valóságot teremt – és a német nemzeti média fogalma sem (keletnémet-nyugatinémet geopolitikai skizofréniát rögzítő) agyrém már. Mindez átgondolható, átérezhető. Mert természetes.

És most, a természetesség vonalán hadd térjünk vissza ama kelet-európai mondatra: magyar vagyok. Mondják körülbelül tizenötmilliónyian e térségben. Ez az élet, ez a valóság. Ezt a valóságot hivatott kifejezni ez a fogalom: magyar nemzet. Természetes, hogy az életvalóságnak (tizenötmillió ember) és a fogalomnak (magyar nemzet) fedniük kell(ene) egymást. Különböző politikai és történelmi okokból ez sokszor nem volt, még ma sem lehetséges. A magyar nemzet egyharmada kisebbségben él, és nem nagyon ismételgetheti (de azért tudja!), hogy a magyar nemzet része.

A baj akkor kezdődik, és a lélek akkor sérül, amikor a szétforgácsoltságban azok is lemondanak a valósághű, pontos fogalomhasználatról, akiknek lehetőségében áll a természetes életérzés fenntartása. Az elmúlt négy évtized lé-

lekrombolását lassacskán már nem illik emlegetni – hiszen a jelenben élünk, és sajnos, gyülekeznek saját, ósdi vado-natúj mulasztásaink. Nézzünk szét, hányan szónokolnak a magyar nemzetről – akik e fogalom tartalmába csak Magyarország lakosságát számítják be.

Kérdés: milyen test és lélek az, mely kiiktatja önmaga egyharmadát?! A kérdés tudatosan kiélezett. De a valóság is pengeéles. Saját húsunkba vág. Naponta csatározunk a nemzeti médiák felett, de ki szorgalmazza azt, hogy a médiumok átfogják a Kelet-Európában egy tömbben élő közösség, a magyarság (magyar nemzet) egészét?

Most, amikor ez már nem látszik illúziónak. Most, amikor a saját lelkünk belügyeibe való – majdnem évszázadnyi – folyamatos beavatkozást legalább felpanaszolhatjuk, figyeljük csak a tévét, rádiót, de főként országos lapjainkat: mekkora teret szentelnek beteg lelkünk-tudatunk szinte elfeledett egyharmadának?!

Úgy tisztességes, ha a kérdező válaszolni is próbál. Ezért mindjárt a szöveggörnyezetre utalnék: soraimat abban a lapban* olvasod, testvérem és sorstársam a magyar vagyok mondatban, mely nem esetenként, a külföld hírei között foglalkozik holmi „kuriózum-magyar” milliók ügyes-bajos dolgaival, hanem egy természetes életérzést vállalva az egyetemes magyarság fóruma kíván lenni.

A szemlélő, a kérdező és olykor választ adó e hasábokon megpróbál úgy tenni, mintha megfelelkezne lelkünk és tudatunk kóros állapotairól – mert hiszen miért ne lehetne egyszer már számunkra is természetes az, ami természetes, miért ne ismételnénk meggyőzően azt, amit pillanatra sem lett volna szabad felednünk. Ismételjünk. Mindent a legegyszerűbb kijelentő mondatainkkal kell kezdenünk.

Dátum, 1990. február 16.

* Ezek az írások PULZUS sorozatcím alatt jelentek meg a DÁTUM című országos napilapban. A lap a rendszerváltozás idején indult Magyarországon elsőként magántőkéből. Az 1990-ben tartott szabad választások után néhány hónappal megszűnt. (Sz. G.)

„az átmenet órája”

GONDOLKODÓ MAGYAROK

1990. március 26.

„Vigyázatok, hazámfiak! Ne féljetelek annyira az anarchiától, hogy túlfélelemből a szabadságtól is irtózzatok. Fontoljátok meg, hogyha oly boldogtalanok volnánk, miszerint csak anarchia és abszolutizmus közt lehetne választanunk (mit én hiszek), az anarchia mindenestre csak múltékony állapot lehet, de az önkény uralma lehet örökös” (Kossuth Lajos)

Eszmefuttatásom címét egy könyvsorozattól kölcsönöztem. Nem csupán azért, mert a sorozatban megjelent egyik dolgozat olvastán jutott eszembe egy és más, hanem azért is, mert az Úr 1989-90. esztendeiben annyi változással szolgál(t) a sors, hogy ezekkel megbirkózni csakis akkor lehet, ha a magyar mellé állandó jelzőként a gondolkodó társul...

Gondolkodó magyarok – milyen szép, milyen távlatos szókapcsolat. Ha egyszer végre már: valóságnak éreznénk azt, amire a megfogalmazás utal! Az lenne ideális, ha nem a fogalom keresné a valóságot, hanem a valóság találna rá a fogalomra.

Ha valóságunkat a „gondolkodó magyarok” uralnák, ha ők határozhatnák meg történelmünk alakulásának irányait, akkor végre leszámolhatnánk át nem gondolt, évtizedek (ha nem századok) óta dívó hisztériákkal.

És azt hiszem, itt az a pillanat, mikor egyre markánsabban jelentkeznek azok, akikre érvényesnek érezhetjük a megnevezést: gondolkodó magyarok...

Mert hiszen van min gondolkodni!

Az utóbbi hetekben azon merengtem el (a merengés: aféle pehelysúlyú gondolkodás!), vajon mibe kapaszkodhatott az átmenet gondolkodni vágyó átlagos magyarja?! Milyen gondolati fogódzókat kínált neki a világ, a nyelv, a nyomtatott szó? Hiszen itt kampányok folytak és folynak – és ezek nem kimondottan az észhez szólnak, hanem inkább érzelmi alapon kívánnak híveket toborozni. Ez utóbbi ugyanis jóval könnyebb.

Érezni bárki képes, gondolkodni már jóval kevesebben... Megeshet, hogy ünneprontó észrevétel (érdekes: az érzelmi alapon politizálók két végletet ismernek, vagy ünnepelnek, vagy gyászolnak), de ünneprontás ide vagy oda – nem hőzöngő, hanem gondolkodó magyarokra van mostanság (is!) szükség.

Olyanokra, akik a részjelenségekre, részérdekekre koncentráló kampány-gondolatmenetek kusza hálóját: gondolatba, véleménybe képesek rendezni.

Manapság a gondolkodó magyarok többsége a csendes többség kebelében-kebeléből szemlélődik és töpreng. És ami még fontosabb: dönt.

...De a már említett könyvsorozat egyik kötetére visszatérve: a *Gondolkodó magyarok* sorozatcím alatt ez szerepel: *A magyar politikai pártok értelmezése...*

A szerző: Kossuth Lajos, aki Deregynei álnéven közölte munkáját (1847-ben. Ez az új kiadás múlt év (1989) közepetájától virít a könyvesboltok kirakatában. Szerintem egy korszak emblémájaként. Hiszen a diktatúra Csipkerózsika-álmából felriadt, gondolkodni kezdő magyaroknak a több tucatnyi párt „értelmezése” a legkeményebb dió. Bár-hogy nézzük, eltart az értelmezés még egy-két évig.

A mai magyar társadalom gerincét képező nemzedékek

az érzelmi alapon
politizálók két
végletet ismernek,
vagy ünnepelnek,
vagy gyászolnak

egypártrendszerben nőttek fel. Ez az átmeneti helyzet számukra merőben új.

Pedig semmi sem új a Nap alatt. Főként, ami a gondolkodást illeti: nem használ neki a rögtönzés. A gondolatnak számba kell vennie saját előzményeit – a hasonló helyzetek kitermelte következtetéseket. Magyarán: Kossuth Lajos nemcsak a nótában üzen: itt van, teszem azt, ez a traktátusa. (Danolni könnyebb, mint töprengeni? – igaz. De azt is el kell dönten: danolászó vagy gondolkodó magyarok akarunk-e lenni!)

„...mivel a pártnevekkel korunkban nagy a visszaélés, hasznos dolgot cselekednék, ki a pártnevek értelmezését megkísértené” – írja Kossuth 1947-ben. És ő megcselekedte eme hasznos dolgot.

Ó, mi gondolkodó magyarok, gondolt-e valaki arra, hogy a gombamód elszaporodott pártneveket (a név: a törekvés lényegét hivatott kifejezni) értelmezze? Önértelmezésekben persze nincs hiány... Az értelmezést, az önértelmezések összevetését bizony nem cselekedte meg – nyilvánosan – senki sem. Igaz, az sem lehet vitás, hogy a csendben gondolkodó magyarok tömege, a csendes többség folyamatosan ezt cselekszi.

Bizonyos fogalmak használatában is félelmetes a két korszak közötti párhuzam. Mit is mond Kossuth: „ma már nincs oly megkövesült pecsovics, aki (...) meg merné vallani magáról, hogy maradni akar a réginél. Nem, ma már minden ember haladónak vallja magát...”

**az átmenet is
átmenti magát!**

Szóval haladunk, haladunk, óriási a régiségünk a haladás-szakmában. A mai lassacskán-haladók, akik az anarchia rémét festegetik – mintha ördögöt – a falra, talán nem is tudják, hogy a „fontolva haladás” oly bölcsnek tűnő frázisát is cáfolta Kossuth már 1847-ben: „vannak haladók, kik a haladás gyorsaságát a haza szükségéhez mérik, s vannak mások, kik saját érdekükhöz mérik. (...) Mind-

kettő fontolva halad, csakhogy egyik kötelességét teljesíti; a másik vétkezik.”

Így van ez: a nagy – és mint fennebb látható: igencsak differenciált – haladásban akad megfontolnivaló; amíg csak a fontolgatás „mindent meg nem halad...” Itt tartanánk? Bizony! Lassan az átmenet is átmenti magát! Csodájára – csodánkra! – járhat a világ.

Az átmenetből egy elhúzódó, „nagy átmenetelés” lett, olyanynyira, hogy néhány „gondolkodóbb magyar” (teljes joggal, tisztességgel), már nem is a pangás évtizedeinek hibáit elemzi, hanem a még tartó (tartós?) átmenet mulasztásait, baklövéseit.

A legnagyobb baj talán az, hogy a fogalmaink is kiürültek. Pontos fogalmak nélkül nincs helyzetelemzés, nincs hiteles gondolkodás. Fogalomtisztázások kora helyett mintha csak a szóviccek karneváljára készülénk. Már azt is kételkedve írja le az ember: hiteles... Jön, hogy legyintsünk e divatos kortes-szóra: persze, hogy hiteles minden valamire való magyar politikus, hiszen hitelekért kell szegénynek szaladgálnia!

Szívesen használnék ilyen szókapcsolatokat: gazdálkodó magyar, polgárosodó magyar stb. De lenne a fogalmaknak elégséges valóságfedezete (legalább annyi, amennyi az etikus szóhasználathoz, fogalmazáshoz feltétlenül szükséges?) Ki tudja... Annyit azonban mindannyian tudunk, ha gazdálkodó, polgárosodó (és más ehhez hasonló) magyarrá nem egykönnyen válhat – gondolkodó magyar mivoltában bárki öntudatosan megerősítheti magát. Azt talán fölösleges említenem, hogy általában a gondolkodó magyarokból lesznek gazdálkodó, polgárosodó stb. magyarok.

A gondolkodást pedig az eszközök rendbetételével – jelesen: a fogalmak tisztázásával – illendő kezdeni.

Hogy több tucatnyi párt „értelmezésével” nehezen boldogulunk, ideig-óráig természetesnek tekinthető. De bizonyos közhasználatú fogalmak érvényességi körének megvonásával nem lehet, nem szabad késlekedni. Ma már

(mint minden átmeneti korban) senki nem konzervatív, mindenki haladó; no, de a harmadik bűvös szó: ellenzéki – különös pályafutást ígér. A választások után az ellenzék kisebbségbe kerül, annak rendje és módja szerint. Megszűnik a paradoxon, amit Kossuth így jellemzett: „Ahol parlamentáris kormány van, ott az ellenzék természetesen csak kevesebbségben lehet; miért?, mert mihelyt többségben van, megszűnik ellenzék lenni, s kormánnyá lesz, de nálunk, a mi viszonyaink közt, nem parlamentáris, nem nemzeti kormány mellett?”

a kormány pedig
nem cél, hanem
eszköz, s aki ezt
tagadná,
az országrontó

A kérdés csak az: mi lesz az ellenzékesdi beidegződéseivel?

A fogalmak kavarodásában összekeveredhet és a cél és az eszköz. Úgy tűnik, nem árt Kossuth-tal emlékeztetni: „A nemzet s annak érdekei a cél, a kormány pedig nem cél, hanem eszköz, s aki ezt tagadná, az országrontó, azaz: konzervatív.”

Lám, valahonnan innen kell elindulnunk a konzervatív szó értelmezésében akkor, amikor mindenki haladónak vallja magát. Pedig – ugye tudjuk –, akadnak itt körülöttük jócskán konzervatívok.

Hiszen hogy a gondolkodó magyarok látják is őket.

A gondolkodó magyarok szókapcsolatról még csak ennyit: ezerszer megfogalmazott igazság, hogy humora csak a szellemiekben bővelkedő, gondolkodó embernek van. Megkérdezném az olvasót, nem furcsállja, hogy a kortesek manapság inkább meghatni igyekeznek minket – mintsem a szellem sziporkázásával józan gondolkodásra készíteni?

Kossuth korában a „nemzetiesség” és az „alkotmányosság” volt a két legtöbbit hangoztatott szó. És ő nem restelt ezekkel kapcsolatban az alábbi viccelődésbe bocsátkozni: „Volt egykor egy cigány, és ez a cigány órát lopott, mely ‘üt és repetál’, és elrejté a ‘kimondhatatlanok’ korcai közt. És az ármányos óra ütni kezdett. Te cigány, mi peng ott, kérdé

a szolgabíró, ‘a sarkantyúm taréja, nagyságos uram’. A cigány pedig meztláb vala. ‘Hiszen csizmád sincs, nemhogy sarkantyúd volna – mond a szolgabíró, ‘de majd lesz’ felelt az okos cigány.

– De majd lesz

that is the word. Jó, jó, de már csak legyen meg előbb a sarkantyú, azután pengjen, ha úgy tetszik. Majd, ha lesz, akkor nem opponálunk...”

Mai gondolkodó magyar, majd másfél évszázaddal keserűbben – mely keserűségét olykor egy kis kedéllyel oldaná – már nem is opponál(na). Megragadná a cigányt, keblére ölelné, és harsányan kiáltva jelentené: ütött az átmenet órája!

Dátum, 1990. március 26.

EGYETEMES MAGYAR BELÜGY

1990. június 16.

A rádió, a tévé és a lapok is beszámoltak arról, hogy [1990] május 4-5-én Keszthelyen a Berzsenyi Társaság konferenciát rendezett. Téma: Magyar kisebbségek a Kárpát-medencében; résztvevők: e kisebbségek és az anyaország szellemi-irodalmi életének képviselői. Akik csupán egyvalaminek örülhettek, annak, hogy végre létrejöhetett egy ilyen találkozó; hogy megalázó évtizedek után most – először – sort lehetett keríteni egy ilyen egyetemes magyar tanácskozásra.

A keszthelyi tanácskozók sajtó tapasztalatokat, fájó gondokat és nagyon gyér reményeket fogalmaztak meg sorskérdéseink rendjén. Mint Cs. Gyimesi Éva mondta – épp Lászlóffy Aladár előadása kapcsán –, a szerzők (előadók) már az egyszerű tény miatt is eufórikus állapotba kerül-

**ézelmekkel
nem lehet
érvelni**

nek, hogy érzéseiket végre szabadon, bántatlanul megfogalmazhatják, és kimondhatják. Nos, Lászlóffy Aladár annyira fontosnak érezhette a mondanivalóját, hogy a Keszthelyen felolvasott szövegét közreadta a *Magyar Nemzet* május 11-i számában. Ennek kapcsán érzem én is fontosnak közölni, hogy a keszthelyi találkozó hangnemére, stílusára, logikájára és gondolati színvonalára nem ez a – nagy nyilvánosságnak magányosan felkínálkozó – Lászlóffy-mutatvány volt a jellemző. Az ismert erdélyi költő lírai szólószámának személyes, érzelmi indítékait megérthetjük. De ézelmekkel nem lehet érvelni – sem valamiért, sem valami ellen.

Lászlóffy szövege ézelmeket korbácsolhat fel, indulatokat

szabadíthat el, most, amikor végre tényekkel kellene szembenéznünk, és azok józan számbavételével gondolatokat, alternatívákat kellene találnunk olykor lassan, olykor félelmetes gyorsasággal körvonalazódó történelmi helyzetekre.

A tények és a logika

Lászlóffy az ellen emeli fel (hetykén) szenvedélyes szavát, hogy az indokolatlan félelem, a pánikszerű menekülés kiűriti Erdélyt. Ennek megakadályozására kéri az egész magyar közvéleményt és a hivatalos fórumok segítségét, minden eszköz bevetését... A minden eszköz bevetését már a szöveg keszthelyi elhangzása után tarthatatlannak ítélte az elnöklő Pomogáts Béla. (Joggal, hiszen akkor nemzetközi egyezményeket kellene felrúgni, arról nem is beszélve, hogy nemcsak a Lászlóffy követelte „kötélből font ostor kézenfekvőségével”, hanem, mondjuk, a géppisztolyával – hatékonyabb eszköz! – is számolnunk kellene...)

a géppisztollyal –
hatékonyabb
eszköz! –
is számolnunk
kellene?...

Ilyesmiket ír a szenvedélyes erdélyi költő: „Hazudik mindenki, aki szerint a Ceausescu-rendszer évtizedeinél nagyobb, közvetlenebb életveszélyben forog bárkinek, ezen belül a nemzetiségieknek a feje Romániában...” Gondolom, ezt a kérdést Sütő Andrással és a hozzá hasonló hazugokkal kell megtárgyalnia. Az egyetemes magyar közvéleményt azonban megtéveszthetik, megosztó indulatokba sodorhatják az effajta – érzelmi – viták. Nem használnak. Helyesebb tehát a tényeknél és a logikánál maradnunk.

A menekültügy érzelmi, személyes megítéléséről, azt hiszem, ennyit mondhatunk: lehet indokolt, lehet indokolatlan. Lászlóffy Aladárnak igaza van abban, hogy nem megoldás a tömeges kivándorlás. Neki, a maradónak, erkölcsi alapja is van a maradás kollektíve (!) vállalt szükségességé-

nek meghirdetésére. Hiszen valóban ellenszenves, hogy ne mondjam, bűnös, ha az áttelepülők (gyakran maguk-mentegető) magánjellegű érveikből általános ideológiákat igyekeznek faragni. Elszomorító, hogy azok is ott hagyták (ott hagyják) Erdélyt, akik azelőtt az ottmaradás mellett szóltak (ugyancsak líraian és szenvedélyesen); groteszk, hogy olyanok hirdetik az ottmaradás erkölcsét, akik családtagjaikat, rokonaikat már „átmentették”; olyanok prédikálnak az erdélyiek befogadása ellen, akik néhány évvel ezelőtt onnan települtek át az anyaországba – de végül is csupán szembe szökő, szemet bántó, egyedi esetekről van szó. A menekültügy ezek nélkül is maradna, létezne. Lászlóffy cikke minden hatásvadászó fogás ellenére (mert személyes utalások, sérelmek, sértések hálójába bonyolódik) nem képes éreztetni a menekültügy igazi dimenzióit.

Mert hiszen lehetséges és halaszthatatlanul szükséges ennek objektív, egyetemesebben érvényesíthető-elfogadható megítélése is. Lászlóffy ezt a címet adta előadásának: Erdélyi szempontok.

Azt hiszem, itt az ideje az egyetemes magyar szempontok szorgalmazásának; ez kérdésfelvetéseink lényegét is megváltoztatja – valósághívó teszi. Csak egy példa: ha elfogadjuk azt a kézenfekvő ténytet, hogy a magyar nyelv, szellemiség, egyszóval kultúra egységes, akkor gondolkodásunk és cselekvésünk egy következő fokán természetszerűen visszautasíthatjuk és visszafordíthatjuk a belügyekbe való beavatkozás vádját: megkérhetjük, tessez azt, Iliescu urat és társait, ne avatkozzanak a magyar kulturális élet (Erdélyt is szervesítő) belügyeibe...

De a menekültügyre visszatérve: hadd vizsgáljuk meg egyszer már valós történelmi összefüggéseiben! Ahogy Illyés Gyula írta, olykor nem árt alapvető igazságokat, tényeket ismételni, mert gyakran úgy tűnik, megfeledkezünk róluk. Tehát: a kisebbségi magyarság fogalma, kategóriája viszonylag új keletű. Az egy tömbben élő közösség testéről leszakadtak a Moldvába menekülő csángók, aztán az Ame-

rikába csángálók, létrehozván az első magyar kisebbségeket. De a tömb tovább létezett, s ha valaki, például Kolozsvárról Budapestre költözött, az a tömbön belüli természetes mozgásnak számított – csupán 1918 után minősült egy ilyen lépés menekülésnek. 1940-1944 között fordított irányú áramlás is megfigyelhető, az anyaországból a szélek – Erdély, Felvidék – felé. Aztán megint: maradás, menekülés, erőszakos áttelepítés. És az ötvenhatos exodus... Szóval, akad bőven „népmozgás” a történelmünkben, s ezek megítélése, megnevezése is esetenként változhat. Tény, hogy a tömböt szétszaggatták a történelem viharai – egyharmada kisebbségi magyarságként él. A fizikai széttagoeltság azonban nem feltétlenül jelent lelki és kulturális tudathasadást. A fizikai széttagoeltságon nem lehetett, talán nem is lehet (hagyományos fogalmak szerint!) változtatni, de a közösségi lelkület és tudat csonkíthatlanul megtartható – és akkor megtartó erővé válhat fizikai értelemben is.

Újrarendeződő dimenziók

Kelet-Európa gazdaságilag-társadalmilag-politikailag elkerülhetetlenül újrastrukturálódik. Minden bizonnyal ellégiesülhetnek a határok. És akkor a Kárpát-medence magyar etnikumának tömbjén belül újabb mozgásra lehet számítani. Ez nem lesz konfliktusmentes. De nem „belmagyar” erkölcsi konfliktusok képződnek majd, hanem a környező népek „honfoglaló bevándorlásainak” történetileg sosem gyógyult sebeit fogja felfakasztani (hiszen nem is olyan régen telepedtek-telepítették be a magyar etnikum egységes tömbjét megbontó millióikat – és máris jól érzékelhető, mélyen titkolt lelkiismereti válsággal küszködnek, amiből eddig még csak a rossz lelkiismeret agresszivitása tört felszínre).

De visszatérve egyetemes magyar – lelki és tudati – belügyeinkhez: Kelet-Európában a magyarság sajátos helyzetbe került. Tizenötmilliónyi magyarból körülbelül négymil-

lió beszél egy környezeti nyelvet. A térségben egyedülálló jelenség és arány. Kelet-Európát kulturálisan és szellemileg integrálni ma leginkább magyar nyelven lehet. A dolognak komoly gazdasági vonatkozásai is lesznek – percekben belül. Talán nem kell érzékeltetnem, mire gondolok, hiszen könnyen elképzelhető.

eddig még csak
a rossz lelkiismeret
agresszivitása
tört felszínre

Egyszóval a gazdasági nyitás elkerülhetetlen, s ennek folyamánaként rövidesen nem az erdélyi magyarok elvándorlásával, hanem komoly vissza- és beáramlással számolhatunk. Szerintem ennek az új kelet-európai – európai! – demokratikus

újrarendeződésnek az érdekében kell mindent megtennünk. De mielőtt erről szólnék, a fentiek fényében hadd térjek vissza Lászlóffy Aladár cikkére. Erdély kiürülésének veszélyét fölöslegesen eltúlozni. Körülbelül 30 000 menekült tartózkodik Magyarországon. Letelepíteni csak befogadóval lehet, ami hosszas procedúra, egyénekenkénti elbírálás alá esik. Mindennek eredményeként másfél év alatt az itt maradottak közül ez ideig talán háromszázan fordulhattak a hivatalossághoz magyar állampolgárságért. A decemberi romániai események után kétszázan mindjárt visszatértek. Már ekkor elkezdődött volna az anyaországiak – segítő – beáramlása is Erdélybe (tanárok, színészek, mesteremberek, vállalkozók), ha... márciusban a marosvásárhelyi magyarellenes program következményeként el nem akad minden. Az azóta beállt helyzet minden bizonnyal átmeneti, és mind rövidebb, mind hosszabb távon az előzőekben vázolt folyamat fog elindulni.

Ezért nem hiszem, hogy a Lászlóffyéhoz hasonló erkölcsi dörgedelmeknek a hangulatkeltésén túl (ami nem egyéb, mint a figyelem elvonása a lényegről) szerepe lehet. Önellentmondásossága sem valami vonzó. Költőnk szerint az erdélyiek a Ceausescu-évek után is annyira egészségesek vagy betegek, mint bármikor. Engedje meg,

hogy kételkedjem, s támogassam azt a kérését, hogy a Magyarországra gyógykezelés céljából utazó erdélyiek sokaságát (!) adminisztratív korlátozások nélkül a megfelelő intézmények – akár nemzetközi segítséggel – késedelem nélkül ellássák. Ez is a segítségnek egy konkrét formája lehetne. És erre kell törekedni: a szólamokat, frázisokat a lehetőségek rendjén konkrét teendőkre lebontani. Tegye ezt ki-ki a maga területén.

Erdélyi szempontok

A fentiek szellemében azt hiszem, hogy az Erdélyben politizálóknak tudniuk kell:

1. Amit Szócs Géza így fogalmazott meg: „tekintsék az erdélyieket az összmagyarság integráns részének”, és erről az alapról érveljenek (Beszélő, 1990. május 5.);

2. a menekültügyet nem lehet adminisztratív eszközökkel és erkölcsi megbélyegzéssel megoldani (ez utóbbi, a történelmi példák mutatják, kockázatos és eléggé értelmetlen, hiszen exodust még soha nem állítottak meg sem szép, sem csúf szavak);

3. nemcsak a menekülést kell józan érvekkel befolyásolni, hanem a visszatelepülést is szükséges jogi és más vonatkozásokban, a megfelelő romániai intézkedések meghozatalának szorgalmazásával elősegíteni;

4. befolyásolni kell például a román kormányzatot a ketős állampolgárság lehetőségének megadására;

5. egy tulajdonreform keretében rendezni kellene a visszatérő menekültek javainak visszaszolgáltatását (ezt a kérdést az új bukaresti vezetésnek felvetette Horn Gyula, de az urak „fel se vették”);

6. a visszatérés megszervezését nem elsősorban külföldi propagandával – még csak nem is alapítvánnyal, hanem az erdélyi alapok, a „talaj” előkészítésével kell kezdeni; ezután pedig:

a kérdést az új
bukaresti vezeté-
nek felvetette
Horn Gyula, de az
urak „fel se vették”

7. pozitív mértékűvé változtatható a kivándorlás, és a külföldön szerzett tapasztalatokat gazdasági bázissá lehet alakítani, hogy a kultúra is támogatható legyen (Szócs Géza nyilatkozata, Népszabadság, 1990. május 7.);

8. a Romániában is elkerülhetetlen gazdasági nyitás és demokratizálódás során folyamatosan készenlétben kell állni – megfelelő hivatkozási rendszerrel jogi garanciákat teremteni – a rejtetten nemzetiségellenes intézkedések csapdáival szemben, hiszen a közös vállalkozások lehetőségével az Erdélybe áramló kisvállalkozók „nemzeti jellegű” visszaszorítására olyan kísérletek is történhetnek román részről, mint bármikor az elmúlt hetven év alatt;

9. az eddigénél sokkal élénkebben kell számolni (okosan felkészülni!) a várható kelet-európai, ezen belül romániai gazdasági változásokkal; melyek következtében:

10. esély nyílik arra, hogy bizonyos nemzetiségi jogok gyakorlásának, élvezetének anyagi lehetőségét már nem követelni, hanem az adott lehetőségekkel élve egyszerűen megteremteni kell majd;

11. a kulturális jellegű intézmények megszervezésében nagyobb hangsúlyt kell hogy kapjanak az egyetemes magyar szempontok, odáig menően, hogy át kell fogalmazni a régi jelszót a *nemzetiségek* hídszerepéről: a jövő Kelet-Európájának *nemzetei* között e század végére kialakult sajátos

adottságai révén (milliók kétnyelvűsége például) sok szempontból hídszerpet vállalhat (a több országba szétszórt, ám egységes) *magyar nemzet*...

*

... A felsorolás folytatható. Azzal külön kell számolni, hogy az erdélyi magyarság egészen különös (diabolikus balkáni) hagyományok és fogalmak meghatározta politikai közegben politizál. Ezért nem csupán az „európai felzárkózás”, betájolódás szükségességét kell hangsúlyozni, hanem e sajátos közeg természetrajzának ismeretét, és ezen belül cselekvőbb, akár kezdeményezőbb magatartást szorgalmazni. Hogy a példa se maradjon el: a különben okos, meggondolt romániai magyar politikai lépések sorozatából hiányolható, hogy a megfelelő, az alkalmas időpontban, mindjárt az 1989. decemberi események utáni nagy eufóriában, amikor még lehetett egy országhoz – Románia lakosságához – szólni, nem hangzott el magyar részről ez a többdimenziójú mondat: „Most, hogy a diktatúra megdőlt, élhetünk a szabadságunkkal, visszatérhetnek őseik földjére azoknak a román fiataloknak a tömegei, akiket a nemzetiségek lakta területekre kényszerítettek az elmúlt években...” Ez a mondat (vagy más hasonló) akkor hangozhatott volna el. Abban az „akusztikában”. Óriási kihagyás. Ilyen pillanatot keveset kínál a történelem...

Tényszerű önismeret

Régi igazság: legalább ami tőlünk függ, azt illik megtennünk (mielőtt másoktól kérnénk ugyanazt). E szempontra különösen figyelve, hadd pásztázzuk most végig – ha csak jelzésszerűen is – az anyaországi vonatkozások rendszerét.

1. A külföldi, kisebbségi magyarsághoz való viszonyulást önmagunkhoz való viszonyulásként kellene felfogni, megélni. Fura, de így van, épp az anyaországban érvényesül legkevésbé az egyetemes magyarságtudat. Fájdalmasan groteszk

kisebbségi
magyarsághoz való
viszonyulást önma-
gunkhoz való
viszonyulásként
kellene felfogni

kép: test, mely önnön egyharmad részével nem számolt, nem tudott róla. Ez a kép most változóban van. De az oktatástól kezdve sok mindennek kell még megváltoznia ahhoz, hogy elinduljon a világ amúgy legtermészetesebbnek tartható folyamata: a tény-szerű magyar önismeret. Egyelőre olyan iszonyatos űrök tátonganak (értelmiségi nemzedékek öngyilkos mulasztásainak következményeként is), hogy fölöslegesnek érzem az általános jellegű okfejtést. A rossz beidegződésekre gondolva alábbiakban inkább néhány példát hoznék arra, hogy amit

megtehetnénk, ami kizárólag tőlünk függ, még azt sem tesz-
szük meg.

2. Történelemhamisítással vádoljuk (teljes joggal) a románokat – de álláspontjukat teljesen magunkévá téve, a magyar külügyminisztériumi kiadványokban Erdély magyar gyarmatosításáról világosítottuk fel a nagyvilágot még ezelőtt három évvel is. Hány évbe kerül az ellenkezője, és elkezdődött-e valami? Erdély történetének idegen nyelvű változatai miért nem jutottak el időben (egyáltalán: mikor jutnak el?) az esetleges érdeklődőkhöz?

3. Szót emeltünk az erdélyi települések magyar megnevezésének jogáért. De tudja-e a kedves olvasó azt, hogy a lasan már Romániában is hajdani igényeket a Magyar Köztársaság hivatalosságai még ma is kiszolgálják?! Érvényben van egy fura földrajz; ha valaki ezelőtt ötven évvel született Marosvásárhelyen, akkor személyi igazolványában ez áll: Marosvásárhely. De aki, mondjuk, negyvenhárom évvel ezelőtt született ugyanott, még ha közben áttelepült Magyarországra, még ha állampolgárságot kapott is, irataiban ez állt: Tirgu-Mures.

4. A nemzetiségi ügyek rendezését szorgalmazzuk a környező országokban, de nálunk a Nemzetiségi Etnikai és Kisebbségi Kollégiumot nem nemzetiségi vezetők vezetik. (Zárójelben egy szinte költői kérdés: az ott szakértősködő hölgyek és urak közül hányan ismernek – és hány – környezeti nyelvet?)

5. Örömmel üdvözljük, hogy végre az új magyarországi szovjet nagykövet beszél magyarul. De a magyar külpolitika oly fontos és kényes pontján, Bukarestben, évtizedek óta nem volt románul beszélő magyar nagykövet... És most kérném az olvasót, képzelje el, mi történik, hogyan alakulnak az események, ha március 15-én egy románul jól beszélő, vonzó egyéniségű (mondjuk, amolyan Domokos Géza-formátumú) magyar nagykövet koszorúz Erdély városaiban, ő beszél (decemberben is, később is) a tévében, ő szól a követség előtt gyülekező, tüntető bukaresti román fiatalokhoz...

Bukarestben évtizedek óta nem volt románul beszélő magyar nagykövet.

*

A példálózást és képzelődést nem folytatom, mert egyidejűleg kezdünk el sírni és kacagni. Csupán jelezni szerettem volna, csekély értelme lenne elvek felsorolásával foglalatoskodni ott, ahol ilyen példákat kínál a gyakorlat. Elvékint talán annyit kell csupán leszögezni: eljött az ideje Magyarországon is bizonyos tények és a belőlük fakadó konzekvenciák elismerésének.

Tényszerű és egyetemes magyar önismeretre van szükség, arra alapozott egyetemes magyarságtudatra – és a történelmi idő felkínálta lehetőségek kihasználására.

E feladatok elől sem anyaországi, sem kisebbségi magyar nem menekülhet.

A menekültügyre és a magyarság egészének sorsproblémáira a változó Kelet-Európában ilyen alapokról kellene keresnünk a megoldásokat. Az esélyek és lehetőségek meg-

vitatásához szükséges valamiféle egyetemes magyar nyilvánosság, melyben a józan gondolkodás érvényesüljön, ne pedig a fölös zavarokat keltő érzelem vagy indulat.

(Népszabadság, 1990. június 16.)